
Ongeluk met monstertruck: de gemeente Haaksbergen ontspringt de dans

Medio april 2016 veroordeelde de rechtbank in Almelo de chauffeur van een monstertruck tot vijftien maanden cel en een ontzegging van zijn rijbevoegdheid voor een periode van vijf jaar. De chauffeur reed op 28 september 2014 tijdens het jaarlijkse evenement AutoMotorSportief in Haaksbergen op het publiek in. Door het ongeluk kwamen een bejaarde vrouw, een man en een 5-jarig jongetje om het leven. Ook raakten 28 mensen gewond. De organisator van het evenement de Stichting Sterevenementen kreeg een voorwaardelijke boete van 25.000 Euro opgelegd. Het is echter opvallend dat de gemeente Haaksbergen die de vergunning verleende voor het evenement met de noodlottige afloop in de strafzaak buiten schot blijft. Hoe is dit mogelijk?

De overheid voor het strafhekje?

Op 10 november 2015 verwierp de Eerste Kamer met een minieme meerderheid van één stem het initiatiefwetsvoorstel tot opheffing van de strafrechtelijke immuniteiten van publiekrechtelijke rechtspersonen en hun leidinggevers¹. Op grond van het initiatiefvoorstel zouden publiekrechtelijke rechtspersonen op gelijke voet met andere rechtspersonen vervolgbaar zijn. De initiatiefnemers wilden met hun voorstel het normbesef en de geloofwaardigheid van de overheid vergroten. Hieraan lag de gedachte ten grondslag dat de overheid, net als een bedrijf, een deelnemer is aan het maatschappelijke verkeer en dan ook gebonden moet zijn aan dezelfde regels, ook die van het strafrecht.

In zijn blog memoreerde Tijn Kortmann nogal wat kritiek op het initiatiefwetsvoorstel. Minister Van der Steur vond het voorstel onnodig, de gemeenten (VNG) vreesden met de Groningse hoogleraar Elzinga voor verkramping van het overheidsapparaat en de VU hoogleraar Van Sliedregt betoogde in een advies voor de Nederlandse Juristen Vereniging dat het inconsistent is als de Staat tegelijkertijd handhaver (OM) en voorwerp (verdachte) van het strafrecht is. Ook Kortmann zelf vroeg zich af of het initiatiefwetsvoorstel wel een oplossing zou bieden. Hij betoogde dat voor normbesef en geloofwaardigheid het vooral belangrijk is dat de personen binnen de overheid die verantwoordelijk zijn voor delicten van de overheidsrechtspersoon, daarop aangesproken kunnen worden, ook strafrechtelijk. Dat is nu niet mogelijk, maar dat kan volgens hem echter ook prima geregeld worden zonder bestraffing van de rechtspersoon zelf. Temeer omdat de toegevoegde waarde daarvan laag is: opgelegde boetes of de opbrengsten van ontnemingsmaatregelen vloeien terug in de overheidskas terwijl het reinigende effect van het 'strafblad' laag is. Burgers kunnen wel besluiten om geen Volkswagen meer te kopen, maar dat zij gaan verhuizen omdat zij niet in een strafrechtelijk veroordeelde gemeente willen wonen, lijkt onwaarschijnlijk, volgens Kortmann.

¹ Deze en de volgende paragraaf zijn gebaseerd op de bijdrage van Tijn Kortmann aan het Stibbeblog, het officiële blog van advocatenkantoor Stibbe op 27 oktober 2015. Tijn Kortmann is advocaat bij Stibbe.

Huidige situatie

De verwerping van het initiatiefwetsvoorstel betekent dat de huidige situatie over de strafbaarheid van de overheid als rechtspersoon in stand blijft. De strafbaarstelling van rechtspersonen is geregeld in art. 51 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), dat de strafbaarstelling van rechtspersonen en hun feitelijk leidinggevendenden mogelijk maakt. Gedacht kan worden aan een dodelijk bedrijfsongeval, waarbij binnen het bedrijf onvoldoende voorzorgsmaatregelen waren genomen. In artikel 51 Sr is geen principieel onderscheid gemaakt tussen private en publieke rechtspersonen, maar de Hoge Raad der Nederlanden doet dat wel. Voor de Staat heeft de Hoge Raad in het Volkel-arrest een algemene vervolgings-uitsluitingsgrond aanvaard: de Staat is daardoor volledig immuun voor het strafrecht. Lagere overheden zijn op grond van de Pikmeer-arresten wel vervolgbaar, behalve wanneer het delict is gepleegd in het kader van de uitoefening van een exclusieve bestuurszaak.

Standpunt SMV

De strafzaak rond het noodlottige incident met de monstertruck in Haaksbergen zet de schijnwerper op de verstoorde balans van de verantwoordelijkheid voor veiligheid. Deze balans is niet langer in evenwicht sinds in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw de veiligheidsfilosofie zich fundamenteel – zowel nationaal als internationaal – wijzigde. Toen werd de veiligheid een gedeelde verantwoordelijkheid. Hierbij bleef de veiligheid weliswaar een kerntaak van de overheid, maar burgers, ondernemingen en organisaties werden hiervoor nu uitdrukkelijk medeverantwoordelijk gesteld. Een ieder werd geacht zijn eigen verantwoordelijkheid voor veiligheid te nemen!

Deze fundamentele wijziging vindt de SMV op zich logisch en begrijpelijk, omdat een ieder met enige belangstelling voor dit vraagstuk zich realiseert dat de overheid *alleen* natuurlijk nooit de veiligheid kan garanderen of waarborgen.

Maar naar het oordeel van de SMV had de overheid bij deze fundamentele wijziging als veiligheidsregisseur duidelijk moeten maken:

- Waaruit bestaat die mede- of eigen verantwoordelijkheid voor veiligheid?
- Wat mag je van burgers, ondernemingen of organisaties op dit gebied verwachten?
- Is er sprake van een balans tussen de verantwoordelijkheid van de overheid voor veiligheid en die van (burgers en) ondernemingen en organisaties?

In de zaak van de monstertruck in Haaksbergen zijn de chauffeur van de monstertruck en de organisator van het evenement door de rechter verantwoordelijk en schuldig bevonden voor de gevolgen van het ongeluk. De rechter oordeelde dat zij zich anders dan men kan verwachten zeer onverantwoordelijk en onzorgvuldig – en in dit geval strafbaar – hebben gedragen. Maar de overheid, in casu de gemeente Haaksbergen, had ook een verantwoordelijkheid. De gemeente Haaksbergen verleende voor het achteraf rampzalige evenement een vergunning, terwijl deze gemeente zich geen enkele moeite heeft getroost zich te verdiepen in de risico's die aan het evenement waren verbonden. Je zou toch mogen verwachten dat er bij het bestuderen van de opzet van het evenement ergens bij de gemeente alarmbellen zouden gaan rinkelen. Maar niets van dit al. De gemeente Haaksbergen achtte het niet noodzakelijk om zich grondig in de risico's te verdiepen. De gemeente was van oordeel dat het evenement een positieve bijdrage zou

leveren aan de Haaksbergse economie en beriep zich op het feit dat er zich in het verleden geen ongelukken hadden voorgedaan.

De opstelling van de gemeente Haaksbergen is in de ogen van de SMV in strijd met de verantwoordelijkheid van de overheid voor veiligheid als kerntaak van de overheid. Met het verlenen van een vergunning geeft de gemeente inhoud aan haar taak de veiligheid van haar burgers te waarborgen. De gemeente Haaksbergen kweert zich niet of nauwelijks van deze kerntaak. De vergunning voor het evenement werd achteloos verstrekt. Hier wreekt zich de strafrechtelijke immuniteit van de overheid, die tot stand is gekomen in een tijdperk dat veiligheid nog vooral werd gezien als een kerntaak van louter en alleen de overheid. In de huidige tijd is echter het accent duidelijk komen te liggen op een gedeelde verantwoordelijkheid. In dit nieuwe veiligheidsbestel is de overheid de regisseur die een balans moet bewerkstelligen tussen haar eigen verantwoordelijkheid en die van burgers, ondernemingen en organisaties. Volgens de SMV is de huidige – eenzijdige - strafrechtelijke immuniteit van de overheid achterhaald. Deze gedachte wordt overigens in brede kring gedeeld. Dat blijkt uit het gegeven dat de Tweede Kamer in meerderheid voor het initiatiefwetsvoorstel tot opheffing van strafrechtelijke immuniteiten van publiekrechtelijke rechtspersonen en hun leidinggevers stemde en de Eerste Kamer slechts met het minime verschil van één stem dit initiatiefwetsvoorstel verwierp.

De SMV pleit voor een wettelijke regeling die het mogelijk maakt dat bij aanwijsbaar onverantwoord gedrag van de overheid (de Staat en lagere overheden) een strafrechtelijk onderzoek kan worden ingesteld naar de betrokken verantwoordelijken. Zeker als dat gedrag heeft geleid tot sterfgevallen of tot zwaar lichamelijk letsel is het ook met het oog op de zogenoemde positieve verplichtingen uit het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens onverteerbaar als verantwoordelijken niet worden vervolgd en bestraft.

Dit betekent dat de strafrechtelijke immuniteiten van publiekrechtelijke rechtspersonen in stand kunnen blijven, maar dat natuurlijke personen binnen de overheid die verantwoordelijk zijn voor delicten daarop kunnen worden aangesproken, ook in strafrechtelijke zin. Een nieuw initiatiefwetsvoorstel van de Tweede Kamer dat hieraan tegemoetkomt, zou de SMV dan ook toejuichen en willen bevorderen. Uit de wandelgangen van de Tweede Kamer heeft de SMV vernomen dat deze gedachte zeker niet onwelwillend wordt tegemoet getreden en op steun kan rekenen.

Prof. mr. Pieter van Vollenhoven

Voorzitter SMV